

De Romeinse Rijksgrens tussen Moezel en Noordzeekust

Tilmann Bechert en Willem J.H. Willems

met bijdragen van

Tilmann Bechert, Raymond Bulet, Saskia G. van Dockum, Harry van Enkevort, Michael Gechter,
Wilfried A.M. Hessing, Christoph Reichmann en Willem J.H. Willems

Matrijs

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK DEN HAAG

Bechert, Tilmann

De Romeinse rijksgrens tussen Moezel en Noordzeekust / Tilmann Bechert en Willem J.H. Willems ; [met bijdragen van Tilmann Bechert ... et al. ; gedeeltelijk vert. uit het Duits door Anne Nippel]. - Utrecht : Matrijs. - Ill. Met lit. opg.

ISBN 90-5345-073-4 geb.

Trefw.: grenzen ; Duitsland ; geschiedenis ; Romeinse Oudheid / grenzen ; Nederland ; geschiedenis ; Romeinse Oudheid / grenzen ; België ; geschiedenis ; Romeinse Oudheid.

© Konrad Theiss Verlag GmbH & Co., Stuttgart, 1995

De teksten van Tilmann Bechert, Michael Gechter, Christoph Reichmann en Raymond Brulet zijn uit het Duits vertaald door Anne Nippel, Franeker.

Tekstredactie: Evert van Ginkel en Iris Toussaint (RGV, Leiden)

Vormgeving: Rob van den Elzen BNO, Culemborg

Druk: Drukkerij Giethoorn NND, Meppel

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door:

de provincie Utrecht

de provincie Gelderland

het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen

Stichting Nederlands Museum voor Anthropologie en

Praehistorie, Amsterdam

Van dit boek verschijnt tegelijkertijd bij Konrad Theiss Verlag te Stuttgart een Duitstalige editie: *Die römische Reichsgrenze zwischen Mosel und Nordseeküste.*

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze zonder voorafgaande toestemming van Konrad Theiss Verlag GmbH & Co., Stuttgart.

Stichting Matrijs werd in 1981 opgericht om door middel van publikaties de belangstelling voor geschiedenis, historische geografie, kunstgeschiedenis en archeologie te bevorderen. Matrijs werkt zonder winstoogmerk.

Voor meer informatie: Matrijs, Postbus 670, 3500 AR Utrecht.

Telefoon: 030-343148. Fax: 030-319824.

Inhoudsopgave

- 7 **Voorwoord**
Harald Koschik en Willem J.H. Willems
- 9 **De limes van Germania Inferior – Geschiedenis en vorm van een grens**
Tilman Bechert met bijdragen van Willem J.H. Willems
- 29 **Van de Vinxtbach tot Keulen**
Tilman Bechert, met een bijdrage van Michael Gechter
- 37 **Tussen Keulen en Xanten**
Tilman Bechert, met bijdragen van Michael Gechter en Christoph Reichmann
- 53 **Langs de Lippe**
Tilman Bechert
- 63 **Van de Lippe tot de Waal**
Tilman Bechert, Harry L.H. van Enckevort en Willem J.H. Willems
- 77 **Het rivierengebied**
Saskia G. van Dockum
- 89 **Het Nederlandse kustgebied**
Wilfried A.M. Hessing
- 103 **Het laat-Romeinse verdedigingssysteem tussen Moezel en Noordzeekust**
Raymond Brulet
- 120 Register van plaatsnamen

Voorwoord

Het castellum Praetorium Agrippinae (Valkenburg Z-H). Bij de opgraving van 1962 kwamen deze resten van vakwerkgebouwen aan het licht. Vgl. blz. 94 e.v.

Het laatste complete overzicht van de Romeinse rijksgrens ('limes') van *Germania Inferior*, vanaf de Vinxtbach ten zuiden van Remagen tot aan de kust van de Noordzee bij Katwijk, verscheen ruim twintig jaar geleden. Intussen hebben Nederlandse en Duitse archeologen met talrijke opgravingen zoveel nieuwe kennis opgedaan, dat het tijd werd voor een nieuwe samenvatting. Die kennis is overigens niet het resultaat van zuiver wetenschappelijk onderzoek, maar is te danken aan de archeologische monumentenzorg in het Rijnland en in Nederland. Grootschalige (nood)opgravingen hebben ervoor gezorgd dat bij de vaak onvermijdelijke vernieling van archeologisch erfgoed tenminste de informatie daaruit kon worden gered.

Dit boek is niet primair bedoeld voor archeologen, maar is zo geschreven dat het juist ook voor een breder publiek met oudheidkundige belangstelling toegankelijk is. Het past daarmee in de gerichte publieksvoorlichting die de archeologische monumentenzorg zich ten doel stelt.

De 'Nedergermaanse limes' was geen vestingwerk met grachten en muren of wallen, maar een riviergrens, zoals de Romeinen ook langs de Donau en Eufrat hebben ingericht. De rivier was de scheidslijn,

waarlangs aan de Romeinse kant een weg liep. Die vormde de verbinding tussen legerplaatsen en grensforten en gaf aansluiting op snelle verbindingswegen met het binnenland van het imperium. De basis voor dit grenssysteem werd gelegd onder keizer Augustus, rond 15 v. Chr., en de belangrijkste delen van de infrastructuur waren rond het midden van de 1ste eeuw voltooid. Vanaf de 3de eeuw werd de grens herhaaldelijk door Germaanse stammen doorbroken. Maar steeds waren er ook weer daadkrachtige keizers die ervoor zorgden dat dergelijke groepen, met name de Franken, onder controle bleven, zodat de grens grotendeels tot in de 5de eeuw bleef bestaan.

Het is een goed teken dat archeologen uit Duitsland, Nederland en België gezamenlijk een boek als dit hebben geschreven om de resultaten van hun onderzoek toegankelijk te maken voor vakgenoten en voor iedereen met interesse in dit onderwerp. Uitgever, redacteurs en auteurs hopen dat hun werk mag bijdrage aan de groei van een brede publieke belangstelling.

Bonn/Amersfoort, maart 1995
Harald Koschik en Willem J.H. Willems